

Justitieombudsmannen
Per Lennerbrant

Uttalanden med anledning av att en åklagare inte informerade en offentlig försvarare om att den misstänkte anhållits

Beslutet i korthet: En person som var gripen misstänkt för brott blev förhörd inför åklagarens ställningstagande om ett anhållande. Den misstänkte hade sedan tidigare en offentlig försvarare förordnad för sig. Förhöret genomfördes dock utan att försvararen var närvarande. Efter förhöret anhöll åklagaren den misstänkte. Åklagaren informerade inte försvararen om anhållandet innan en häktningsframställning gjordes.

Enligt JO var det inte förenligt med den misstänktes försvararrättigheter att förhöret genomfördes utan försvararen. Även om det inte finns någon bestämmelse i författning om det, anser JO att åklagaren utifrån omständigheterna borde ha sett till att försvararen informerades om att den misstänkte anhållits. Åklagarens agerande fick konsekvensen att den misstänkte var frihetsberövad i över 48 timmar utan att försvararen kände till det. Detta får anses ha medfört en begränsning i den misstänktes möjligheter att förbereda sitt försvar.

JO är kritisk till hur åklagaren hanterade situationen.

Inledning

Ärendet hos JO rör handläggningen av två förundersökningar vid Göteborgs åklagarkammare där kammaråklagaren AA var undersökningsledare och advokaten BB var förordnad som offentlig försvarare.

Den ena förundersökningen rör CC som den 17 maj 2023 greps misstänkt för olaga frihetsberövande och misshandel. Samma dag hölls ett anhållningsförhör enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken (RB) med honom. BB närvarade inte vid förhöret. Efter förhöret beslutade AA att CC skulle anhållas och två dagar senare begärde han att CC skulle häktas. I begäran stod det att en polis hade underrättat CC och BB om häktningsframställningen.

Den andra förundersökningen rör DD. Han var sedan tidigare häktad i ett mål vid Södertörns tingsrätt. Den 18 oktober 2023 beslutade AA att DD skulle anhållas i sin frånvaro avseende de misstankar som är aktuella i JO:s ärende. Beslutet verkställdes dagen därpå i samband med att häktningen hävdades, och i direkt anslutning till det hölls ett anhållningsförhör med DD. BB var inte närvarande vid förhöret. Efter att häktningen i Södertörns tingsrätts mål hävts,

beslutade AA att DD skulle vara fortsatt anhållen. Han begärde sedan vid Göteborgs tingsrätt att DD skulle häktas.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 13 februari 2024 förde advokaten BB fram klagomål mot kammaråklagaren AA. Enligt BB verkade AA medvetet ha kringgått honom i hans roll som offentlig försvarare för CC respektive DD. BB förde vidare fram i huvudsak följande.

Förundersökningen mot CC

Det var först när tingsrätten den 19 maj 2023 kontaktade honom för att boka in en häktningsförhandling som han fick kännedom om att CC hade frihetsberövats. Frihetsberövandet hade då pågått i över 48 timmar. Han hade inte underrättats om häktningsframställningen. Han ifrågasätter också att han inte informerades om anhållningsbeslutet och att han varken i förväg eller i efterhand informerades om förhöret med CC. Han fick inte möjlighet att närvara vid förhöret och anser att CC framtogs möjligheten att samråda med sin försvarare samt rätten att pröva frihetsberövandets laglighet med hjälp av sin försvarare.

Förundersökningen mot DD

Det var DD själv som den 19 oktober 2023 informerade honom om anhållandet. Han kontaktade då AA som bekräftade uppgiften. Han ifrågasätter att AA inte informerade honom om beslutet att anhålla DD i dennes frånvaro och att AA dagen därpå inte informerade honom om beslutet att DD skulle vara fortsatt anhållen. Han ifrågasätter även att han inte informerades om förhöret med DD och att han inte gavs möjlighet att närvara vid detta.

Utredning

Inhämtade handlingar

JO hämtade in relevanta handlingar från Polismyndigheten. Av dessa framgår följande.

Förundersökningen mot CC

CC greps under natten och en jouråklagare beslutade tidigt på morgonen om att ett anhållningsförhör skulle hållas. Det framgår inte om jouråklagaren gav några närmare direktiv till förhørsledaren. Det framgår inte heller om förhørsledaren hade kontaktat jouråklagaren för att rådgöra om försvararens närvaro. Enligt förhørsprotokollet inleddes förhöret kl. 11.40 och pågick under drygt en timme. Förhöret var inte begränsat till att delge CC brottsmisstanke, utan han hördes även i sak. Det är antecknat att CC godtog att den del av förhöret som avsåg misshandel hölls utan försvarare. En sådan anteckning finns dock inte när misstanken om olaga frihetsberövande behandlades.

Förundersökningen mot DD

Det var AA som beslutade om anhållningsförhöret med DD. Förhöret pågick i sju minuter och var i allt väsentligt begränsat till att delge DD brottsmisstanke.

Åklagarmyndighetens yttrande

Mot bakgrund av vad som kom fram i de handlingar som hämtats in beslutade JO att utreda handläggningen vid Åklagarmyndigheten och begärde att myndigheten skulle yttra sig.

Åklagarmyndigheten (riksåklagaren EE) inkom med yttrande den 28 maj 2024 efter att upplysningar lämnats av AA och kammarledningen genom chefsåklagaren FF.

Åklagarmyndigheten redogjorde för bakgrund, i huvudsak enligt vad som angetts ovan. Av yttrandet framkommer även att anhållningsförhöret med CC fördröjts eftersom CC var påverkad av berusningsmedel och i behov av läkarvård.

Kammaråklagaren AA uppgav bl.a. följande.

Han övertog ansvaret som undersökningsledare i ärendet som gällde CC den 17 maj 2023. Jouråklagaren hade under natten gett direktiv om att CC skulle delges misstanke i ett s.k. 24:8-förhör. Han noterade vid sitt övertagande av ärendet att CC sedan tidigare förekom som misstänkt i ärendet. Efter att han samrått med den tidigare undersökningsledaren och läst in sig på ärendet, anmälde det genomförda 24:8-förhöret till honom. Han beslutade då att anhålla CC för de brott som han gripits för under natten. CC godtog att anhållningsförhöret hölls utan försvarare närvarande. I samband med att han begärde CC häktad, instruerade han utredaren att lämna underrättelse om häktningsframställningen och fick bekräftat att det skulle ske. Han fann inte skäl att dessförinnan underrätta BB om att CC var frihetsberövad. Avgörande för den bedömningen var att han inte avsåg att hålla något förhör med CC i tiden mellan anhållningsbeslutet och häktningsframställningen. Eftersom BB redan var förordnad som offentlig försvarare gjordes ingen ny framställan om detta.

Vad gäller DD fick han (AA) under kvällen den 18 oktober 2023 kännedom om att häktningen eventuellt skulle hävas av en annan åklagare. Han anhöll därför DD i dennes frånvaro. Polismyndigheten ombads att skyndsamt verkställa beslutet. När han läste förhørsanteckningarna noterade han att BB inte varit närvarande vid förhöret. Utredaren förklarade att det inte funnits tid för att möjliggöra sådan närvaro med hänsyn till den brådskande situationen. Han (AA) informerade inte BB om beslutet att anhålla DD eftersom det hade kunnat skada utredningen. Sedan han beslutat att anhållandet skulle kvarstå, instruerade han utredaren att informera BB om situationen och hans avsikt att begära DD häktad. BB hann dock kontakta honom innan detta skett.

Varken CC eller DD förhindrades att kommunicera med BB eller att förbereda sina försvar.

Chefsåklagaren FF förde i fråga om CC fram bl.a. att CC avstod från sin rätt att företrädas av försvarare och att det inte var fråga om så allvarliga brott att det inte gick att höra CC utan försvarare. FF uppgav också att det naturligtvis hade varit önskvärt om försvararen underrättats om anhållandet men eftersom CC avstod från att låta sig höras med försvarare och inte hindrades från att kontakta försvararen har CC:s rättigheter inte åsidosatts.

Åklagarmyndigheten redogjorde för rättslig reglering och redovisade därefter följande bedömning.

Ärende A

BB var förordnad som offentlig försvarare för [CC], som var anhållen. Det framgår av handlingarna att BB närvarade vid ett förhör i sak som hölls med [CC]. Därefter hävde en åklagare anhållandebeslutet. Det framgår vidare att [CC], en tid därefter, greps på nytt misstänkt för ny brottslighet och att ett 24:8-förhör hölls utan att BB närvarade. Enligt klagomålet till JO har inte BB underrättats om tidpunkten för förhöret.

Som framgår ovan [i *Åklagarmyndighetens redogörelse för rättslig reglering, utlämnad här, JO:s anm.*] gäller som huvudregel att en misstänkt person har rätt till biträde av försvarare redan vid det första polisförhöret. Däremot innebär det inte med automatik att en försvarare måste närvara när den misstänkte hörs (jfr. JO:s beslut den 28 oktober 2011, dnr 4608-2010). En misstänkt person kan godta att delta i ett förhör utan att någon försvarare är närvarande. Det är dock alltid förundersökningsledarens ansvar att tillgodose att den misstänkte personens försvararrättigheter respekteras. Vid bedömningen av om en försvarare ska närvara vid förhör har förhörets art, brottets allvar, den misstänktes ålder och utredningsläget betydelse (se bl.a. JO:s beslut 2016/17 s. 414).

Det framgår inte av handlingarna om jouråklagaren gjorde någon bedömning avseende [CC:s] behov av försvarare redan vid det inledande förhöret. Jag kan dock konstatera att det rörde sig om ett kortare förhör som enligt huvudregeln ska äga rum så snart som möjligt efter gripandet och att [CC] godtog att förhöret hölls utan försvarare. Enligt min bedömning kan varken brottets allvar, [CC:s] ålder eller utredningen i övrigt varit av sådan karaktär att en försvarare oundgängligen behövde närvara.

Vidare har det framkommit att BB inte underrättades om tidpunkten för förhöret. Även om det faller under förundersökningsledarens ansvar att tillgodose att den misstänkte personens rätt till försvarare respekteras är åtgärden att underrätta en offentlig försvarare om att förhör ska hållas med en frihetsberövad person en sådan rutinåtgärd som ska utföras av förhørsledaren utan särskilt direktiv av förundersökningsledaren (se JO:s beslut 2016/17 s. 393). Det är således en underrättelseskyldighet som i normalfallet åligger polisen.

Vad gäller frågan om att BB inte underrättades om att [CC] var frihetsberövad såsom anhållen, kan jag konstatera att det inte finns någon skyldighet för en åklagare att underrätta försvararen om ett anhållandebeslut. Däremot ska den anhållne få besked om det brott han eller hon är misstänkt för samt grunden för frihetsberövandet. Den som anhålls har även rätt att ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande. Det har inte framkommit något som tyder på att [CC:s] rättigheter inte har tillgodosetts i denna del.

Av åklagarens upplysningar framgår att han, efter 24:8-förhöret hade hållits, bedömde att det inte fanns behov av något ytterligare förhör i sak med [CC]

under anhållningstiden. Det fanns därför inte skäl för någon underrättelse till försvararen i den delen. Jag vill i sammanhanget lyfta att det inte synes ha förelegat något hinder för [CC] att själv kontakta sin offentliga försvarare i enlighet med bestämmelserna i häkteslagen.

Åklagaren är dock skyldig att genast underrätta den anhållne och försvararen om att häkttningsframställning har gjorts. Underrättelseskyldigheten kan delegeras till polisen. Av häkttningsframställan framgår att åklagaren delegerade uppgiften till en polisman.

Sammanfattningsvis kan åklagarnas handläggning inte anses vara felaktig i denna del.

Ärende B

BB var förordnad som offentlig försvarare för [DD] som var misstänkt för bl.a. flera fall av misshandel. Av handlingarna framgår att BB närvarat vid ett förhör i sak som ägde rum med [DD] och att åklagaren senare samma dag beslutade att anhålla [DD] i sin frånvaro. I samband med att [DD] greps av polisen hölls ett 24:8-förhör med [DD] utan att BB närvarade. BB underrättades inte heller om tidpunkten för förhöret. Av klagomålet till JO framgår även att åklagaren inte underrättade BB om beslutet att anhålla BB [*rätteligen DD, JO:s anm.*] i sin frånvaro.

Jag kan konstatera att 24:8-förhöret med [DD] var mycket kortfattat och att det inte förekom några frågor i sak. Syftet med förhöret synes ha varit att underrätta [DD] om vilka brottsmisstankar som låg till grund för frihetsberövandet. Det får normalt sett anses vara godtagbart att hålla ett delgivningsförhör utan att en försvarare är närvarande (se JO:s beslut 2016/17 s. 414). Till saken hör även att BB dagen innan hade närvarat vid ett längre förhör i sak om de aktuella brottsmisstankarna. I likhet med vad som anges ovan bör skyldigheten att underrätta försvararen om tidpunkt för förhöret ha ålegat polisen.

Avslutningsvis kan jag konstatera att det inte finns någon skyldighet för en åklagare att underrätta en förordnad offentlig försvarare om beslut om anhållande i frånvaro eller att ett sådant beslut har verkställts.

Sammanfattningsvis har åklagarens handläggning inte varit felaktig.

Advokaten BB:s kommentar över Åklagarmyndighetens yttrande

BB förde i fråga om CC fram bl.a. följande. Det kan inte förväntas att den misstänkte själv ska känna till hur han eller hon får del av de omständigheter som ligger till grund för anhållandet. Det är oftast den offentliga försvararen som begär sådana upplysningar. Om den offentlige försvararen inte underrättas om frihetsberövandet innebär det i praktiken att den enskilde aldrig på egen hand kan få beslutets riktighet prövad.

Rättsliga utgångspunkter

Anhållningsförhör och information till den misstänkte

Har någon grips enligt 24 kap. 7 § RB ska han eller hon så snart som möjligt förhöras vid ett s.k. anhållningsförhör. Efter förhöret ska åklagaren omedelbart besluta om den misstänkte ska anhållas. Liknande bestämmelser gäller när beslut om att anhålla någon i dennes frånvaro har verkställts. (Se 24 kap. 8 § första och andra styckena RB.)

När någon grips eller anhålls eller när ett beslut om att anhålla någon i dennes frånvaro verkställs, ska den frihetsberövade få besked om det brott som han

eller hon är misstänkt för samt grunden för frihetsberövandet (se 24 kap. 9 § RB). Den som anhålls har vidare rätt att ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande (se 24 kap. 9 a § RB). Syftet med den sistnämnda bestämmelsen är att den frihetsberövade ska kunna få till stånd en effektiv prövning av beslutet om anhållande. Bestämmelsen genomför vissa krav i ett EU-direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden.

Den som anhålls ska utan dröjsmål få skriftlig information om bl.a. sin rätt att enligt 24 kap. 9 a § RB ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande (se 12 a § första stycket förundersökningskungörelsen, FUK).

Rätten till tillgång till försvarare

En person som misstänks för ett brott har en generell rätt att biträddas av en försvarare för att förbereda och utföra sin talan (se 21 kap. 3 § första stycket RB). Den som är anhållen eller häktad har rätt till en offentlig försvarare om han eller hon begär det. Detsamma gäller om personen är misstänkt för ett brott för vilket det inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i sex månader. (Se 21 kap. 3 a § första stycket RB.)

Rätten till tillgång till försvarare är en del av rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen. En sådan rätt följer även av artikel 48 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna samt av EU:s försvarardirektiv. Den misstänktes försvararrättigheter är en central rättssäkerhetsfråga.

Av Europadomstolens praxis framgår att rätten till försvarare inträder tidigt under förundersökningen, som huvudregel redan från och med första förhöret (se *Salduz mot Turkiet* [stor kammare], no. 36391/02, 27 november 2008, p. 52, 54 och 55 samt *Danelius m.fl.*, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, sjätte uppl. s. 418 f.).

Vid ett förhör med den som är misstänkt har han eller hon en ovillkorlig rätt att ha sin offentliga försvarare närvarande (se 23 kap. 10 § fjärde stycket RB). Om den misstänkte har en försvarare som har rätt att närvara vid ett förhör ska han eller hon informeras om tid och plats för förhöret (se JO 2016/17 s. 393, dnr 2470-2015).

Även om den misstänkte generellt sett har rätt att ha tillgång till försvarare redan vid det första förhöret får det normalt anses godtagbart att hålla ett s.k. delgivningsförhör utan försvarare närvarande. Ett sådant förhör ska vara kortfattat och inriktat på att delge brottsmisstanke och få besked om den misstänktes inställning. (Se t.ex. JO 2013/14 s. 133, dnr 3577-2011 och JO 2016/17 s. 414, dnr 2943-2015.)

Avstående från rätten till tillgång till försvarare

Enligt artikel 9 i EU:s försvarardirektiv kan den misstänkte avstå från rätten till tillgång till försvarare. Det förutsätter dock att den misstänkte har fått tydlig och

tillräcklig information på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av rättigheten och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den. Avståendet ska vara frivilligt, otvetydigt och kunna återkallas. Avståendet och de omständigheter under vilka det gjordes ska dokumenteras.

Bedömningen av om ett förhör kan genomföras utan försvarare kan inte helt överlåtas på den misstänkte. Exempelvis kan brottsmisstankarna, utredningsläget eller den misstänktes ålder medföra att en försvarare ska närvara vid förhöret för att den misstänktes försvararrättigheter inte ska äventyras, även om den misstänkte godtagit att förhöret hålls utan försvarare. (Se bl.a. JO 2011/12 s. 77, dnr 5493-2008 samt tidigare nämnda JO 2013/14 s. 133 och JO 2016/17 s. 393.)

Ansvar för att rätten till försvarare respekteras

Undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han eller hon ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. (Se 1 a § andra stycket FUK.)

Det är undersökningsledarens ansvar att göra de överväganden, och ge de direktiv, som krävs med hänsyn till behovet av offentlig försvarare (se ovan nämnda JO 2011/12 s. 77 och JO 2013/14 s. 133). Om den misstänkte redan har en försvarare är det normalt sett en uppgift för polisen att underrätta försvararen om att förhör ska hållas, utan särskilt direktiv från undersökningsledaren (se tidigare nämnda JO 2016/17 s. 414 och JO 2016/17 s. 393).

Bedömning

Handläggningen avseende CC

Förhöret med CC pågick i drygt en timme. Han uppmanades att redogöra för händelseförloppet kring gärningarna och det ställdes uppföljande frågor. Förhöret avsåg misstanke om misshandel och olaga frihetsberövande. För det senare brottet är det föreskrivet fängelse lägst ett och högst tio år (se 4 kap. 2 § första stycket brottsbalken). Det rörde sig alltså om allvarlig brottslighet. Dessutom hade CC tidigare bedömts vara för påverkad för att genomföra ett förhör samt varit i behov av någon form av läkarvård.

BB var sedan tidigare förordnad som offentlig försvarare för CC. Enligt min mening borde CC inte ha hörts över misstankarna på det sätt som skedde utan att BB var närvarande. Det gäller även om det finns en anteckning om att CC godtog att förhöret genomfördes såvitt avser misshandeln. Jag delar alltså inte Åklagarmyndighetens uppfattning i denna fråga. Utredningen ger dock inte svar på vem som bär ansvaret för att CC:s försvararrättigheter inte respekterades vid förhöret.

Förhöret anmäldes till AA i egenskap av ordinarie undersökningsledare, som beslutade att CC skulle anhållas. AA valde att inte underrätta BB om att CC var anhållen. AA har som skäl för det uppgett bl.a. att han inte avsåg att hålla något

ytterligare förhör med CC i tiden mellan anhållningsbeslutet och en eventuell häktningsframställning.

Jag instämmer visserligen i Åklagarmyndighetens uppfattning att AA inte har åsidosatt någon bestämmelse i författning om underrättelse till en försvarare. Samtidigt måste det beaktas att AA som undersökningsledare hade att säkerställa att CC:s rättssäkerhetsintressen faktiskt kunde tas till vara. BB:s roll som försvarare var därvid av central betydelse. Det förhållandet att BB inte underrättades om att CC var anhållen fick emellertid konsekvensen att CC var frihetsberövad i över 48 timmar utan att BB kände till det.

AA:s agerande får anses ha inneburit en begränsning av CC:s möjligheter att på ett effektivt sätt få till stånd en prövning av anhållningsbeslutet enligt 24 kap. 9 a § RB – vilket är en processuell rättighet – och även i övrigt att förbereda sitt försvar. Omständigheterna i det här fallet var sådana att AA skyndsamt borde ha sett till att BB underrättades om att CC anhållits. Det gäller oavsett om CC informerats om sina rättigheter enligt 12 a § FUK och att han hade möjlighet att själv kontakta BB. Jag är kritisk till hur AA hanterade situationen.

Vad avser framställningen om häktning framgår det av utredningen att AA delegerat till Polismyndigheten att underrätta CC och BB om denna.

Handläggningen avseende DD

Det finns inte någon författningsreglerad skyldighet att underrätta en försvarare om ett beslut att anhålla en misstänkt i dennes frånvaro. Den misstänktes rätt enligt 24 kap. 9 § RB att underrättas om ett sådant beslut inträder först när beslutet har verkställts. Innan verkställighet har skett kan en misstänkt, eller dennes försvarare, inte anses ha något berättigat intresse av att underrättas om beslutet.

Det förhör som hölls med DD var i allt väsentligt inriktat på att delge honom brottsmisstanke. I normalfallet får det anses godtagbart att ett förhör som är begränsat på det sättet kan hållas utan en försvarare närvarande. AA har dessutom uppgett att han informerades om att det inte hade funnits tid att möjliggöra BB:s närvaro med hänvisning till den brådskande situationen. AA har vidare förklarat att han, sedan han beslutat att anhållandet skulle kvarstå, instruerade utredaren att informera BB om situationen och avsikten att begära DD häktad. Det finns inte anledning att ifrågasätta AA:s uppgifter.

Mot bakgrund av det som har kommit fram kan jag inte se att DD:s rätt till tillgång till försvarare har begränsats och det saknas skäl att kritisera AA:s handläggning i denna del.

Övriga frågor

Vad som i övrigt kommit fram i ärendet ger inte anledning till några uttalanden från min sida.

Mot bakgrund av mina uttalanden om att CC:s försvarrättigheter inte respekterades vid förhöret med honom, skickas beslutet till Polismyndigheten för kännedom.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Mauro Villaggi har föredragit ärendet och byråchefen Nils Västberg har deltagit i beredningen.